

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

גליון קפ"ג

שודר בערוץ "קול ברמה" בתכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות ברכת המזון

נושאי השיעור:

ברכת המזון על כוס. שתה מהכוס קודם הברכה. שתייה ממי המזיגה. חובת מזיגה. שטיפת הכוס קודם הברכה. הגשת הכוס למברך. כוס סדוקה. שמאלי, היכן יאחז את הכוס. ברכה בהליכה. פעולה תוך כדי הברכה. בירך במלמול. ברכה לילד שלא אכל כזית.

ברכת המזון על כוס

א. שאלה: האם צריך לברך ברכת המזון על הכוס?

תשובת הרב: אם יש שלשה שאכלו יחד, מצוה לברך ברכת המזון על הכוס. ורבים אינם נוהגים בזה אפילו בשבתות, והמחמיר תבוא עליו ברכת טוב.

השאלה הזו מתעוררת היום יותר מבעבר. בעבר היין היה יקר, וכמו שכתב הרמ"א (סימן קפ"ב ס"ב) שאין נוהגים לברך על כוס יין מפני שאינו מצוי, אבל היום היין מצוי, ונשאלת השאלה האם צריך לברך כל ברכת המזון על כוס.

כתב מרן בשלחן ערוך (סי' קפ"ב ס"א): יש שאומרים שברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחיד, ויש אומרים שאינה טעונה כוס אלא בשלשה.

וכך ההלכה, שאין מברכים על כוס אלא אם כן יש שלשה שסועדים יחד, אבל פחות מזה אין לברך. כך נראית דעת

מרן, וכך דעת הזוהר (ח"ב דף קנ"ז ע"ב), ואדרבה לדעת הזוהר אין לברך על הכוס ביחיד.

וכך נראה דעת הרמ"א שאין ברכת המזון על הכוס אלא בשלשה, שכתב (סוף סעיף ב') שיש מדקדקין כשמברכין ביחיד על היין, שלא לאחוז הכוס בידם רק מניחים אותו על השלחן לפניהם. וביאר במשנה ברורה (ס"ק ט"ו),

שהמדקדקים שמברכים על הכוס הוא לצאת ידי חובת הדעה הראשונה שמברכים על הכוס ביחיד, ורק שמהזוהר משמע שיחיד לא יברך על הכוס, לפיכך מברכים ואין אווזים בידם ובזה יוצאים ידי הכל, שאפילו האומרים שצריך כוס, הרי הכוס לפניו על השלחן. (ואחיזתו אינה אלא למצוה מן המובחר). נמצא שמעיקר הדין ביחיד אין צריך כוס כלל.

וכעת נבאר האם יש חיוב גמור לברך על הכוס במקום שיש שלשה אנשים, או שזו רק מצוה?

של אחר המזון, וממילא אם שותים יין בתוך הסעודה, מדוע שלא נשמור כוס לברכת המזון, היא פחות חשובה מהסעודה שלך?! אדרבה, "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא", תרים כוס כדי לברך עליו ברכת המזון¹. ולכן בזמננו היה ראוי לברך ברכת המזון על כוס, וגם בזמננו לאלה שרגילים לשתות יין בסעודה.

אבל רוב העולם בזמננו שאינם רגילים בשתיית יין, כתב מרן ראש הישיבה שאין צורך לברך על הכוס, כי השתייה המצויה כיום היא משקאות קלים.

אמנם אפשר לברך על כוס מיץ ענבים שאינה משכרת, אבל כיון שהתבטל המנהג במשך השנים – התבטל לגמרי.

מציינו כעין זה לגבי נר חנוכה, שבזמננו היה סכנה להדליק נר חנוכה בחוץ ולכן הנהיגו להדליקו בפנים, אבל גם לאחר מכן בזמנים שאין סכנה, כתבו הפוסקים שאין חובה להדליק נרות בחוץ. והוא הדין בברכת המזון, כיון שלא רגילים בשתיית יין, אין צורך לברך על כוס, ומכל מקום המשתדל לברך על כוס – תבוא עליו ברכה.

שתה מהכוס קודם הברכה

ב. שאלה: ילד ששתה מכוס היין או הכניס אצבעו לתוכו, האם היין שבכוס נפסל מכוס של ברכה?

תשובת הרב: כתב מרן בשלחן ערוך (סי' קפ"ב ס"ג) צריך שלא יהא הכוס פגום, שאם שתה מהכוס אי אפשר לברך עליו ברכת המזון, או לקדש או להבדיל על הכוס (סי' רע"א ס"י, סי' רצ"ו ס"א), וכיוצא בזה².

ולפיכך אם ילד שתה מכוס היין, הרי הכוס פגומה. (כידוע ילדים מאד אוהבים מיץ ענבים, ואם הילד ראה שאביו קם לרגע ומבחינתו זו הזדמנות מצוינת ושתה מעט מהכוס, אי אפשר לקדש על הכוס הזו).

בנוסף לשתי הדעות שהזכרנו, מרן מביא עוד דעה שיש אומרים שאין ברכת המזון טעונה כוס כלל אפילו בשלשה, כלומר, שמרן סובר כדעה שלישית שאפילו אם יש שלשה אנשים אין חיוב לברך ברכת המזון על הכוס.

וכתב הרמ"א, מכל מקום מצוה מן המובחר לברך על הכוס. וגם מרן השלחן ערוך, אין כוונתו שאין חיוב כלל, אלא כוונתו שמעיקר הדין אין חיוב, אבל ראוי מאד לאדם שיברך על הכוס. וכך מוכח מדברי מרן בשלחן ערוך לעיל (סימן קע"ד ס"ג) שאם אין לו אלא כוס אחד, מניחו עד לאחר המזון ומברך עליו. כלומר, שלא יברך באמצע הסעודה על הכוס אלא יניחה לאחר הסעודה. ואם באמת דעת מרן שאין צריך כוס כלל בברכת המזון, מה הטעם שניחנה לאחר המזון ולא ישתה אותה כרצונו, ומכאן משמע שלכתחילה צריך לברך על הכוס. (וכ"כ במאמר מרדכי ס"ס קע"ד, וברוח חיים פלאג'י רס"י קפ"ב).

לפיכך למעשה אם יש שלשה שאכלו יחד מצוה לברך ברכת המזון על הכוס, אבל אין צורך לחזור אחר הכוס. (כלומר אין דינו כמו כוס של קידוש או הבדלה שצריך האדם להתאמץ בכל עוז, אלא אם יש לו כוס – מוטב, ואם לא – אין צורך). לפי זה לכאורה יש תמיהה מדוע איננו רגילים לברך על הכוס.

ולכאורה כיון שיין מצוי בימינו, ויש יותר חיוב מהדורות הקודמים שהיין היה יקר. בנוסף לזה, בזמננו לא היה מצוי כל כך מיץ ענבים, ואם אדם היה מברך על הכוס היה שכרות וראשו כבד עליו, ולא היה יכול ללכת לעבודה וזה היה מפריע במהלך היום. אבל היום מיץ ענבים מצוי מאד ואין בו הפרעה וכבידות כמו ביין שבזמננו. ולכאורה יש להקפיד לברך ברכת המזון על כוס. ואכן יש שמאד מקפידים על כך.

אולם מרן ראש הישיבה שליט"א בהערות איש מצליח על משנה ברורה (בסוף הספר) כתב שלא מציינו לרבנן קשישאי שהיו מקפידים לברך ברכת המזון על כוס אפילו בשלשה ואפילו לא בשבתות, ונראה הטעם שבזמן חכמי התלמוד כל מיני המשקה שלהם היה יין, וכמו שמבואר במשנה שיש יין שלפני המזון, ויש עוד סוג שבתוך המזון, ויש סוג נוסף

¹ כתב הגאון רבי חיים פלאג'י בספרו רוח חיים (רס"י קפ"ב) שאדם ששותה יין בתוך הסעודה, ולאחר הסעודה הוא לא מברך על הכוס בזמן שיש שלשה אנשים שמברכים יחד, האנשים הללו יתנו על כך את הדין. כיצד יתכן שהנאת עצמך אתה עושה, ולכבוד ה' יתברך אתה לא שותה יין לברכת המזון?!

² עיקר דיני כוס של ברכה נכתבו בשולחן ערוך בדיני כוס של ברכת המזון, אבל דינים אלו שונים בכל מקום שצריך כוס לברך עליו.

אבל באמת יש כוונה אחרת לגמרי. כתב מרן בשלחן ערוך (סי' קפ"ב ס"ג) שכמו שאם שתה מהכוס של היין קודם הברכה פגמו, כך יש מי שאומר שאפילו שתה מהמים פגם אותם ואין למזוג בהם כוס של ברכה.

ולכן אם שתה מהמים קודם המזיגה, המים נפגמו ואי אפשר למזוג בהם. אמנם מרן כתב את זה בשם יש מי שאומר, אבל האחרונים וביניהם הרב בן איש חי כתבו שכך הדין למעשה, ומה שמרן כתב "יש מי שאומר" הוא מפני שלא מצא עוד חכם שכתב כן.

ומחמת כן נכתב בסידור תפלת שקודם שמזג את הכוס במים הללו אין לשתות מהם, אבל לאחר שמזג – ודאי שאין שום חשש. לא רק שזה לא רוח רעה, אלא יתכן שזה שיורי ברכה ויש ברכה במים הללו.

חובת מזיגה

ד. שאלה: יש שאינם מקפידים למזוג מים בתוך כוס היין, האם אכן יש חיוב למזוג מים בכוס?

תשובת הרב: דעת מרן הבית יוסף על פי הקבלה שמצוה למזוג מים בתוך כוס היין בכל כוס של ברכה. וימזגו שלש טיפות קטנות של מים. והרמ"א כתב שהאשכנזים לא נהגו בזה.

בשלחן ערוך מבואר שצריך למזוג את כוס היין. בהלכות ברכת המזון (סימן קפ"ג ס"ב) כתב מרן, שלפני שמתחיל לברך ברכת המזון, ימזוג יין לכוס (בלי מים), וכאשר מגיע לברכת הארץ (ברכת נודה לך) ימזוג את המים לתוך היין, כדי להודיע שבח ארץ ישראל.

כלומר, היין של ארץ ישראל היה מאד חזק, עד כדי כך שאי אפשר לשתות אותו עד שישפוך לתוכו מים⁴. ולכן כשמגיע לברכת הארץ מוזג לתוכו מים כדי להראות כמה היין של ארץ ישראל חשוב וחזק. ואפילו אדם שנמצא בחו"ל ושותה

⁴ הגמרא במסכת פסחים אומרת שמרוב איכותו של היין בארץ ישראל הוא לא היה יכול להחמיץ, וכדי לעשות ממנו חומץ היו מכניסים לתוכו שעורים כדי להחמיצו בכה. אבל לאחר שחרב בית המקדש הדברים התהפכו, באדום היה יין טוב שלא יכול מלהחמיץ בטבעו אלא עד שיכניסו לתוכו שעורים וזה מה שנקרא "חומץ האדומי", אבל יין של ארץ ישראל אכן יכול להתקלקל.

אבל אפשר לתקן את הפגם על ידי שיוסיף עליו מעט יין. ולא רק יין, אלא יכול להוסיף עליו אפילו מעט מים, ועל ידי זה הכוס נתקן ואפשר לברך עליו.

לגבי אדם שהכניס את אצבעו לכוס, כתב המשנה ברורה (ס"ק י"ח) שדוקא אם שתה ממנו בפיו פגמו, אבל אם הכניס אצבעו לתוכו ומצץ אותה, אין בכך כלום.

אמנם הרב בגדי ישע כתב שאין לברך על כוס שטעמו ממנו אפילו באצבעו, ובכף החיים (אות כ"א) כתב להחמיר לכתחלה. אבל בפתח הדביר (סק"ג) חלק על זה וכתב שאין חשש בהכנסת אצבע.

הרמ"א בהלכות ליל הסדר הביא את המנהג לשפוך מהכוס של היין כאשר אומר "דם, צפרדע" וכו', ויש בזה שני מנהגים, יש נוהגים שמטים את הכוס על הצד ושופכים בכל מכה שאומרים, ויש נוהגים לטבול את אצבעם בכוס ולהתיז החוצה על כל מכה. כך כתב הגאון רבי חיים פלאג'י בהגדה של פסח חיים לראש (דף נ"א ע"א) בשם ספר משנת חסידים. ולפי זה יוצא שסוברים שאין חשש פגימה בהכנסת האצבע. לפיכך מעיקר הדין יש להקל, ומי שמחמיר תבוא עליו ברכה.

שתיה ממי המזיגה

ג. שאלה: יש מי שמקפיד לא לשתות מהמים של המזיגה, האם יש רוח רעה במים הללו?

תשובת הרב: אין שום חשש לשתות מהמים של המזיגה, ונסביר מהיכן הטעות הזו נבעה, וגם אני בילדותי טעיתי בזה.

בסידור תפלת ישרים שכולנו גדלנו עליו³, כתוב בקידוש של שבת שיש להזהר לא לשתות ממי המזיגה, והבנתי (וכמוני הבינו עוד רבים וטובים) שאסור לשתות מהמים שנשארו מהמזיגה.

³ בזמנו הוא היה הסידור היפה ביותר, עם אותיות יפות ומסודרות, וכל ההלכות והנוסחאות וכו' על פי גאון עוזנו הרב בן איש חי ע"ה.

לסיכום: דעת מרן הבית יוסף על פי הקבלה שמצוה למזוג מים בתוך כוס היין בכל כוס של ברכה. (והרמ"א כתב שהאשכנזים לא נהגו בזה). וימזגו שלש טיפות קטנות של מים.

שטיפת הכוס קודם הברכה

ה. שאלה: מה הטעם שצריך לשטוף את הכוס לפני הקידוש, והרי הכוס נקיה?

תשובת הרב: כן מבואר בשלחן ערוך (סימן קפ"ג ס"א): כוס של ברכה טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ.

חוץ לכוס די בשטיפה קלה. אולם תוך הכוס טעונה הדחה, כלומר שטיפה חזקה יותר, וטעם הדברים הוא מפני שחוששים לשיורי כוסות. כלומר, שהיה דרכם לטבל לחם יבש ביין, (כפי שהיום מטבלים כעכים וכדומה בתוך כוס קפה), וחוששים שמא נשאר מהלחם הזה בתוך הכוס וזה נמאס, ולכן צריכים לשטוף את הכוס.

אבל כתב מרן שאם הכוס נקיה ואין בה שיורי כוסות – אין צורך לשטוף אותה.

במשנה ברורה (סק"ג) הביא להלכה בשם הרב אליה רבה שאפילו אם הוא נקי ואין בו שיורי כוסות, גם כן צריך לשטוף את הכוס כדי שתהיה נקיה לגמרי, כי זה לא מכובד לברך על כוס שאינה נקיה לגמרי. אדם לא יביא לחברו כוס שאינה נקיה לגמרי, ובודאי שלא יביא לאדם מכובד, והדבר אינו ראוי משום "הקריבהו נא לפחתך".

ומבואר שם שאם על כל פנים הכוס נקיה לגמרי, אין צורך לשטוף את הכוס.

ואכן בפירוש רבי אליהו מלונדריש כתב שגם אם הכוס נקיה, בכל זאת שוטפים ומדיחים אותה לכבוד הברכה. כך כתב גם רבנו מנוח על הרמב"ם (סוף פרק ז' מהלכות ברכות), שאפילו אם הכוס נקיה לחלוטין – הדרך לשטוף אותה, וכן עמא דבר.

הרב כפ החיים (אות ד') הביא שכך גם מבואר בתיקוני הזוהר, ולכן גם אם הכוס נקיה ראוי לשטוף ולהדיח אותה סמוך לברכה.

יין של חו"ל, גם הוא מוזג אותו במעט מים, כי עצם זה שמוזגים אותו בברכה שמדברת על שבח הארץ, הדבר מעורר בנו את הזיכרון ומסמל לנו את שבחו הגדול של היין בארץ ישראל.

ודנו הראשונים שלכאורה ביין חלש שלנו אין צורך למזוג אותו במים. אבל מרן הביא בבית יוסף (סי' קפ"ג) שבמדרש רות הנעלם (זהר חדש דף מ"ז ע"ב) נרמז סוד בנתינת המים ביין בברכת הארץ, ולפי דבריו אין לחלק בין יין ליין, וכתב מרן שייתכן שעל פיו נהגו העולם למזוג כוס של ברכה אפילו יין שאינו חזק.

אבל הרמ"א (בדרכי משה שם סק"א ובהגהתו בש"ע ס"ב) כתב שמנהג ארצות אשכנז שאין מוזגין ביין שלנו שהוא חלש.

אמנם כפי שהזכרנו, על פי הסוד יש למזוג אותו בכל אופן אפילו שהיין שלנו חלש, ובין בברכת המזון בין בברכות אחרות, יש למזוג את הכוס.

וכיצד ימזוג? לא בבת אחת, אלא בשלש טיפות, כמו שכתבו בבן איש חי ובכף החיים (אות ו' ח').

(נזכיר כאן את דברי הזוהר הקדוש שקוראים ליל שבת: כתוב "ויבא לו יין וישת", ואמר על זה הזוהר "דרמי ליה מיא ביינא". כלומר, יצחק אבינו היה ממידת הדין, היה מקפיד בכל דבר שבקדושה, אבל יעקב אבינו היה ממידת תפארת, למזג את החסד, לקרב גם את הרחוקים. והנה יעקב אבינו מביא ליצחק יין, ואומר הזוהר הקדוש שהוא לקח את היין שמסמל את מידת הדין והגבורה, והטיל לתוכו טיפות של מים כדי למתק את הגבורות בחסדים. כידוע, שכאשר יש חסד וגבורה, דין שממותק בחסד, זהו חסד יותר גדול מאשר אם החסד בא לבד).

אבל יש להיזהר שלא יתן הרבה מים. גם בבקבוקים שכתוב שם שיש רוב יין וברכת היין "בורא פרי הגפן" גם לספרדים, עדיין אין לנו ידיעה כמה אחוז יין יש שם, האם זה מאה אחוז או רק ששים, ואם ישפוך הרבה מים הוא יכול להפוך את היין לרובו מים, ולכן יש למזוג שלש טיפות קטנות בלבד.

והטעם, כי בגמרא במסכת ברכות (דף נ"א ע"א) נאמר שעשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה: טעון הדחה, שטיפה, חי, מלא, עיטור, עיטוף, נוטלו בשתי ידיו, נותנו בימין, מגביהו מן הקרקע טפה, נותן עיניו בו, ויש אומרים אף משגרו במתנה לאשתו. אבל לאחר מכן רבי יוחנן אמר: אנו אין לנו אלא ארבעה בלבד: הדחה, שטיפה, חי ומלא.

וכתב החיד"א בספרו מחזיק ברכה בשם הרשב"א תלמידי רבנו יונה והרמ"ע מפאנו, שמה שכתוב "ארבעה" הם לעיכובא, אבל שאר הדברים הם למצוה מן המובחר. כך כתב גם הגר"א, וכן הביא הרב משנה ברורה.

ולכן אם אין אפשרות שמישהו יגיש לו את הכוס – יטול בעצמו את הכוס מהשולחן. לא רק כאשר הוא ואשתו לבד בבית ואשתו כעת לא יכולה מבחינה הלכתית למסור את הכוס לידי, שבזה בודאי יקח לבד והיא לא תמסור לו, אלא אפילו אם נמצא במקום שיש אנשים נוספים אלא שאינם מודעים להלכה, ואם הוא יגיד להם להגיש לו הם לא יבינו אותו, זה ייחשב בעיניהם כמו מה שנאמר בפרשת השבוע "כי תשתרר עלינו גם השתרר", במצב כזה יכול להתעלם ולקחת בעצמו את הכוס מהשולחן.

אבל יש גם מצב הפוך, שאמנם אנשים לא יודעים את ההלכה הזו, אבל אם הוא יעשה את זה הם יתעניינו וישאלו אותו למה הוא עושה את זה, במצב כזה בודאי שיבקש שיושיטו לו את הכוס וילמד אותם אורחות חיים, ולאחר הברכה יסביר להם שכך כתוב בשולחן ערוך, והטעם הוא להראות את הכבוד של כוס היין, שעל ידי שמישהו מוסר את זה בשתי ידיו והוא מקבל את זה בחזרה בשתי ידיו, הוא מראה בזה את חשיבות כוס הברכה.

משום מה אנשים לא כל כך יודעים את ההלכה הזו ואפילו שהיא כתובה במפורש בשולחן ערוך. יתכן שזה מפני שהדבר לא מופיע בהלכות קידוש, אבל למעשה כמו שהזכרנו כל דיני כוס של ברכה מופיעים בהלכות ברכת המזון, וכל מה שכתוב שם נוגע לכל דיני כוס שמברכים עליו על מצוות שאדם עושה, וראוי לפרסם את הדברים.

די בשטיפה אחת בלבד. (ובעדה שלנו נוהגים לשטוף את הכוס שלש פעמים. זהו רק מנהג, ומן הדין אין צורך לשטוף יותר מפעם אחת)⁵.

לסיכום: צריך לשטוף את הכוס של הקידוש, ואם היא נקיה אין חיוב אבל יש מצוה להדיחה, משום "הקריבהו נא לפחתך".

והראשונים מעידים, וביניהם רבנו מנוח ורבינו אליהו מלונדריש, שגם אם הכוס נקיה לחלוטין יש לשטוף אותה קודם הברכה, ובכף החיים הביא שכך הוא גם על פי הסוד.

הגשת הכוס למברך

1. שאלה: האם יש מצוה שיגישו את הכוס למברך, או שהוא מנהג בעלמא?

תשובת הרב: אין זה מנהג, אלא הלכה מפורשת בשולחן ערוך (סי' קפ"ג ס"ד): מקבלו בשתי ידיו. הלשון "מקבלו" מלמד שצריך שמישהו יושיט למברך את הכוס. (לא כתוב "נוטלו", ולכן צריך לקבל אותו מאדם אחר בשתי ידיו). וכאשר מתחיל לברך יאחז את הכוס ביד ימין בלבד ולא יסייע בשמאלו.

על פי הקבלה צריך שגם המושיט את הכוס למברך, גם הוא יושיט לו בשתי ידיים (בא"ח ש"א פ' שלח סט"ז, כה"ח אות י"ט). אבל על כל פנים, גם לפי הפשט צריך לכל הפחות למסור את הכוס לאדם קודם הברכה ואפילו ביד אחת.

כאשר אדם נקלע למקום שאנשים אינם יודעים את ההלכה, וכאשר הוא מבקש ממישהו שיגיש לו את הכוס, אינם מבינים מה כוונתו (הוא חושב שהמברך רוצה שישרתו אותו...), באופן כזה יגביה המברך לבדו את הכוס.

⁵ פעם ראשונה שנפגשתי עם חמי, ר' נח טראבלסי ז"ל, הוא שאל אותי מה הטעם למנהג הזה, והרי מן כתב "הדחה מפנים ושטיפה מבחוץ"? עניתי לו שגם אני התקשיתי בזה הרבה זמן, עד שראיתי שבשולחן ערוך יורה דעה בהלכות יין נסך כתב מרן שאם גוי שתה מהיין, חוששים לשירי הכוסות, ולכן צריך להדיח את הכוס שלש פעמים. אמרתי לו שיתכן שמחמת שכתב מרן כאן שמשום שירי כוסות צריך לשטוף שלש פעמים, לפיכך גם בכוס של ברכה שהטעם הוא משום שירי כוסות – גם בזה נהגו לשטוף שלש פעמים. אמנם אצלנו זה לא שירי כוסות של גוים, אבל מכל מצינו שכשצריך כוס נקיה לגמרי, מדיחים ג' פעמים. וגם כאן הרי יש ענין שהכוס תהיה נקיה לגמרי.

כוס סדוקה

ז. שאלה: כוס נאה מאד אך יש בה סדק קטן, האם היא כשרה לברך עליה?

תשובת הרב: לכתחלה אין לברך על כוס סדוקה.

כתב מרן בשלחן ערוך (סימן קפ"ג ס"ג): צריך לחזור אחר כוס שלם.

הרב כפ החיים הביא מהטור שאחד מהדברים שצריכים להיות בכוס של ברכה הוא שהכוס יהיה "חי". מה זה חי? יש בכך כמה פירושים, ואחד מהפירושים הוא שהכוס לא שבור, ואם הוא שבור הוא כוס "מת". ההגדרה הזו מופיעה גם בתוספות במסכת בבא קמא, ש"כלים שבורים שבירתם היא מיתתן", ולכן צריך לחזור אחר כוס שלם שלא תהיה שבורה. ומה הדין בכוס שלמה אלא שיש בה סדק? גם בכוס כזו אין לברך. ואפילו רק הבסיס של הכוס שבור, גם בזה אין לברך לכתחלה. כך כתב בשירי כנסת הגדולה, וכן הסכימו המשנה ברורה (ס"ק י"א) והכפ החיים.

לסיכום: לא רצוי לברך על כוס שבורה או סדוקה, בין שהפגם למעלה ובין שהוא למטה, ואפילו היא כוס מאד יפה.

שמאלי, היכן יאחז את הכוס

ת. שאלה: אדם שמאלי, האם יאחז את הכוס ביד שמאל או ביד ימין? ואם עליו לאחוז ביד ימין, האם הוא יכול להיעזר ביד שמאל שלא יישפך לו היין?

תשובת הרב: לספרדים, איטר יאחז ביד ימין של כל אדם.

יש בזה סתירה בשלחן ערוך. כי מרן בהלכות כוס של ברכה (סימן קפ"ג ס"ה) כתב: יש מי שאומר שאם המברך איטר ואוחז הכוס בימינו שהוא שמאל כל אדם.

אבל בהלכות לולב (סימן תרנ"א ס"ג) שצריך לאחוז את הלולב ביד ימין, לגבי איטר כתב מרן בשלחן ערוך: איטר נוטל לולב בימין כל אדם, ואתרוג בשמאל כל אדם, דבתר ימין ושמאל דעלמא אזלינן, ולא בתר ימין ושמאל דידיה.

(וכתב שם הרמ"א, שיש אומרים דאזלינן בתר ימין דידיה, ויש ליטול הלולב בימין דידיה והאתרוג בשמאל דידיה, וכן נהגו וכן עיקר. ואם היפך יצא ידי חובה).

כשיש סתירה בשלחן ערוך, בדרך כלל יש לומר שמשנה אחרונה עיקר, ולפי זה העיקר כדברי מרן בהלכות לולב שיאחז ביד ימין.

וכתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן קפ"ג סק"ד) שמרן כתב "יש מי שאומר" שיאחז ביד שמאל, ואילו שם מרן כתב בסתם שצריך לאחוז ביד ימין, ולפי זה נמצא שדעת מרן למעשה היא לאחוז ביד ימין.

גם על פי הקבלה, אדם שמאלי לא יאחז את הכוס ביד שמאל אלא אך ורק ביד ימין. (בא"ח פ' שלח לך סי"ט, כה"ח אות כ"ט, ושכן משמע בזוהר פ' תרומה דף קנ"ז ע"ב).

ואין להיעזר ביד שמאל, אלא יאחזנה ביד ימין בלבד.

אם קשה לו, והוא חושש מאי היציבות של היד, קודם כל צריך לדעת שאין חובה למלא את הכוס עד קצה השפה למעלה.

אמנם הכוס צריכה להיות מלאה (סימן רע"א ס"י), אבל אין הכוונה מלאה על כל גדותיה, אלא אפילו אם יש רוחב אצבע משפת הכוס, כל זמן שיש רביעית – אין בכך כלום. ויש עוד שאומרים שאדרבה, זה נקרא "כוס מעוטרת", דהיינו שמשוהו סובב אותה, ועל כל פנים אין שום בעיה למלא את הכוס מעט פחות ממלאה על כל גדותיה.

ואם בכל זאת חושש שיישפך, אמנם לא יאחז את הכוס ביד שמאל, כי כך מפורש בגמרא ובשלחן ערוך, שיד שמאל לא תסייע ליד ימין, אבל יכול לאחוז את יד ימין ביד שמאל שלו.

מרן הגר"ע יוסף בהליכות עולם (ח"ב עמ' מ"ז) כתב, שיתכן שמרן בכוונה הביא בהלכות קידוש את הדעה של "יש מי שאומר", כי בכוס של יין יש בעיה לשמאליים, הכוס מתנדנדת בידם כשאוחזים אותה ביד ימין של כל אדם והיין עלול להישפך, ולכן הביא את הדעה הזו כדי להקל עליהם. (וע"ע בברכת ה' ח"ב פ"א ס"ב).

לסיכום: גם אדם שמאלי יאחז את הכוס ביד ימין, וכמו שמבואר בשלחן ערוך, וכך הוא הנכון על פי הקבלה. ומכל מקום, אם חושש שמא יישפך, או שישים בכוס מעט פחות

ברכה לילד שלא אכל כזית

י"ב. שאלה: אדם שרוצה להרגיל את בנו בברכת המזון, האם רשאי לומר לו לברך אע"פ שלא אכל כזית?

תשובת הרב: בספר ברכת יצחק (מסכת ברכות סימן ה' אות ב') הביא בשם חמיו הגרש"ז אורבך, שהורה שקטן שלא אכל שיעור כזית ואינו שבע לא יברך. שאף על פי שאדם צריך להרגיל את בנו בברכה, מכל מקום עליו להרגיל אותו כפי ההלכה, וכמו שמחנך אותו לברך, כך עליו לחנכו לא לברך ברכות לבטלה, וכיון שלא אכל אפילו כזית – לא יברך.

אם הוא רוצה ללמד אותו בעלמא את תיבות הברכה, יכול לעשות זאת אפילו בלי שיאכל מספיק. אבל אם רוצה להרגיל אותו למצוה – לא יאמר לו לברך אלא אם כן אכל כזית.

אבל אם הילד שבע מהאכילה המועטת הזו, אף על פי שאכל פחות מכזית, הורה הגרש"ז אורבך שיחנכו לברך ברכת המזון.

ואכן יש ילדים שאוכלים מעט ושבעים, זה נקרא "ואכלת ושבעת" של הילד הזה, ולכן יכול להרגיל אותו לברך גם על פחות מכזית. [אף על פי שאדם רגיל צריך קודם לקיים "ואכלת", דהיינו שיאכל כזית, ורק אחר כך יש את "ושבעת", ואם שבע בפחות מכזית לא יברך ברכת המזון] אבל אם מדובר בילד רגיל – אין להרגילו לברך אם לא אכל כזית.

אם יש ספק אם אכל כזית רשאי לחנכו לברך, ואין חשש של ברכה לבטלה. וכמו שאם ילד מסופק אם בירך ברכת המזון, עליו לברך פעם נוספת.

ובלבד שיכיל רביעית, או שאין הכי נמי יאחז את הכוס ביד שמאלו.

ברכה בהליכה

ט. שאלה: אדם שממהר לאוטובוס, האם רשאי לברך ברכת המזון בהליכה?

תשובת הרב: אסור לברך בהליכה.

וזה לשון מרן בשולחן ערוך (סי' קפ"ג ס"ט): צריך לישב בשעה שמברך – בין אם היה הולך בביתו כשאכל או עומד או מיסב, כשמגיע לברך צריך לישב כדי שיוכל לכוין יותר. וגם לא יהא מיסב שהוא דרך גאווה אלא ישב באימה.

ומכל מקום מבואר בשלחן ערוך (שם סעיף י"א), שאם אדם אכל תוך כדי הליכה מפני שהוא מאד ממהר, (וזה מצוי כאשר הולכים בקבוצה וכיוצא בזה), ואם ישב כעת לא תהיה דעתו מיושבת עליו, בזה יכול לברך תוך כדי הליכה.

אבל זה רק לאדם שלא יוכל לכוין. ולאדם רגיל, אי אפשר שבשעה שהוא אוכל הוא ישב, ואילו את הברכה יעשה בעמידה או בהליכה. ויותר מזה, גם אם אכן אכל תוך כדי הליכה, בשעה שמברך – ישב.

פעולה תוך כדי הברכה

י. שאלה: תינוק הבוכה בעגלה, האם מותר לאמו המברכת ברכת המזון לנדנד את העגלה בשעת הברכה?

תשובת הרב: אסור לברך בעודו עוסק במלאכתו (ש"ע סימן קפ"ג ס"ב). הטעם לדבר הוא שזה נראה דרך עראי.

רבותינו דרשו על הפסוק "אם תלכו עמי קרי", המשך הפסוק ידוע ולא נזכיר אותו עכשיו, אבל זה דבר מאד חמור, ומשמעות הפסוק היא שאדם עושה את המצוה דרך מקרה.

אם בכל זאת היא רואה שהילד לא נרגע, תעצור את ברכת המזון, תרים אותו ותניח אותו עליה, לאחר מכן תמשיך לברך, אבל לא תעשה כל פעולה תוך כדי הברכה, כי זה נראה כמשהו עראי.

בירך במלמול

י"א. שאלה: אדם שמלמל את ברכת המזון, האם יצא ידי חובה?

תשובת הרב: אם הוציא את המילים בשפתיו, אפילו שלא השמיע לאוזנו – יצא. לכתחילה צריך להשמיע לאוזנו, אבל אם לא השמיע – יצא.

אבל אם קרא רק "בעינים" ולא הוציא את המילים בפה, לא יצא ידי חובה ועליו לחזור שוב על ברכת המזון.

השיעור נמסר ביום ראשון כ' סיון תשפ"ב

לקבלת העלון במייל, וליצירת קשר -

A025606532@gmail.com

עורך העלון: הרב שלמה נחום

ביקורת: הרה"ג רבי יצחק מאזוז

העלון לא הוגה ע"י הרב, ונכתב באחריות העורכים.

ניתן להאזין לשיעור זה ולשאר שיעורי מורנו הרב שליט"א

בקו "תורת חיים" 02-5606532